

Perspektiver på reparasjon og omsorg for ting

Notat til IN3220/4220

Svein Hovde

Mars 2023¹

Innledning

I språket er det mange ord for å beskrive måter å bevare og ta vare på ting og artefakter. Tilsvarende har vi ulike ord for å uttrykke at noe ødelegges en gang for alle, virker med redusert effekt eller nødvendiggjør reparasjon. Vi sier om et glass som faller i gulvet og knuses at det blir ødelagt. Det kan ikke reddes på annen måte enn at glass-restene kan samles sammen og legges i den dertil egnede søppelcontainer for resirkulering. Når elektroniske apparater, maskiner bryter sammen eller bare fungerer delvis, sier vi at de ikke virker (som de skal). Da oppstår valget: Reparere eller vrake? Det er denne type overveielser vi skal se nærmere på i dette notatet.

Folk sier om sin egen helse at den skranter, at de har behov for en eller annen form for behandling. Folk som sliter med dårlige hofter eller knær og skal gjennomgå en operasjon for innsetting av kunstige ledd, kan av og til spøkefullt si at de skal på sykehuset til reparasjon. Dette er et eksempel på mekanomorfisme – motsatt av antropomorfisme. En betrakter sin egen kropp på linje med en ting eller en maskin og bruker metaforiske begrep. Latour reflekterer over antropomorfisme når han viser til at vi kan sier sånt som at dørlukkeren eller kopimaskinen eller bilen ”streiker”, noe en strengt tatt er en menneskelig handling og ikke noe nevnte ting gjør. (Latour 1988)

Det finnes ulike måter en kan bruke for å bidra til ting og artefakter helt eller delvis gjenvinner sin verdi. Dette handler om å sørge for at tingens funksjonalitet eller formålstjenlighet gjenopprettes. Like mye kan det dreie seg om å påvirke tingens livslengde. Tenk på hvordan vi snakker om måtene vi tar vare på boliger, hus og bygninger. Vi pusser opp et hus eller en leilighet. Det kan bety at en for eksempel kaster ut bad- eller kjøkkeninnredning og erstatter disse med nye som fungerer bedre eller er mer i tråd med moderne levesett og ”stiler”. Jeg har pusset opp en par-tre leiligheter i mitt liv, men da mest i form av tilbakeføring eller en kombinasjon av utskifting og restaurering. Gamle dører som settes i stand og får tilbake sitt gamle listverk og originale klinker, kan være et eksempel på en reparasjon der noe som er modernisert bringes tilbake til en tidligere tilstand og dermed oppfattes å være mer estetisk eller i pakt med noen stilkriterier.

Er svært avansert eksempel på restaurering på ”himmelhøyt” nivå er de store og nærmest kontinuerlige restaurerings- og rekonstruksjonsarbeider som foregår tilknyttet Nidarosdomen i Trondheim. Fagfolkene i Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR), avsluttet formelt restaureringsarbeidene rundt årtusenskiftet, men arbeidene pågår fortsatt basert på nye erfaringer, ny-gamle metoder og en håndverkskunnskap som er bygget opp gjennom århundrer. En

¹ Dette er en betydelig utvidet og revidert versjon av et notat skrevet til fjorårets emne.

erkjenner at ikke all restaurering som er utørt de siste 150 årene har vært like vellykket. Eksempelvis viste valg av sementmørtel framfor kalkmørtel seg å være uheldig. Avdelingsdirektøren for NDR sier følgende: Vi restaurerer restaureringen av Nidarosdomen nå. Fokus på materialkvalitet er svært sterkt, slik at våre etterkommere ikke skal behøve å restaurere våre arbeider på grunn av feil materialvalg. (Norsk Husflid 2019: 32)

Reparasjonens kontekst: Sirkulærøkonomi og konsumkultur

Betingelsene for at det skal gjenbrukes og repareres i større omfang må forstås i lys av den større økonomiske og kulturelle sammenheng. Mine foreldre, som var født rundt første verdenskrig, levde på en måte som i høy grad var forenlig med en sirkulærøkonomi, lenge før dette begrepet kom på dagsorden. Det var ingen kommunal søppeltømming, så de var bevisste på å holde forbruket nede, kjøpe ting med varighet og reparere om det var nødvendig. De beskjedne matrestene ble kastet på "røisa" og ble etter hvert kompostert. Mor stoppet for eksempel hullede strømper og sokker og snudde snippen på skjorter når det trengtes. Far reparerte alle ting som helt eller delvis gikk i stykker, for eksempel halvsålte han sko og støvler og filte håndsagene han brukte i stedet for å kjøpe nye. Begge var påpasselige med å ta vare på ting og holde det i orden, men de gjorde det som en dyd av nødvendighet, fordi det var dette de var lært opp til og fordi de ikke hadde en veldig romslig økonomi.

I artikkelen "On materiality and Meaning: Ethnographic engagements with Reuse, Repair and Care, skriver Isenhour og Reno (2019) om betingelser for ombruk og reparasjon i en tid med overhengende økologiske kriser og politiske ambisjoner om omlegging til en sirkulærøkonomi. Deres utgangspunkt er begrepet gjenbruk eller "reuse" som de definerer slik: *"Reuse can be understood as a deliberate project of value transformation that challenges dominant paradigms and cultural constructions while building alternative social and physical structures from the 'ruins of modernity'"* (Isenhour og Reno, 2019: 1)

Isenhour og Reno er redaktører for et tidsskriftnummer som handler om reparasjon, gjenbruk og sirkulærøkonomi og i deres introduksjon til dette presenterer de fem ulike innfallsvinkler til ombruk innenfor en større kontekst. Disse fokuserer på ombruk som nye standarder for verdsetting (revaluation), motstand (resistance), omsorg eller omtanke (care), relasjoner og reproduksjon. Jeg skal se her presentere disse i tur og orden.

Revaluation handler om utviklingen henimot å redefinere spørsmål knyttet til avfall og verdi. De viser til at hva som betraktes som avfall både dreier seg om materielle realiteter som har stor betydning for sosial ulikhet, helse, global oppvarming og de miljømessige motsetninger i den globaliserte kapitalismen på den ene siden, og samtidig hvordan vi symbolsk betrakter og omtaler forholdet mellom orden og kaos, ekskludering og inkludering. Kort uttrykt: *«Waste is both material and*

ideal» (Isenhour og Reno, 2019: 2) Forfatterne referer til Gille (2007) som bruker begrepet 'waste regimes' for å beskrive hvordan en innenfor rammene av "sosialistiske" og "kapitalistiske" systemer forholder seg ulikt til spørsmål om sirkulærøkonomi eller bruk-og-kast-mentalitet. Disse forskjellene går dels på tvers av det en vanligvis betrakter som ulike økonomiske samfunnsformasjoner. Handlinger knyttet til gjenbruk vil tvinge fram nye vurderinger av betydningen av omtanke for og oppmerksomhet om tingenes kvaliteter og hvordan dette kan håndteres på faglig kompetente måter.

Gjenbruk som motstand handler om hvordan folk enkeltvis eller organisert protesterer mot sløsing, overforbruk og kommersialisme. Dette innebærer et opprør mot sentrale koder i vår dominerende livsform ('a creative transgression'):

participation in reuse practices is often intended as a form of moral and consumptive restraint that runs counter the normative expectations of consumer culture. (Isenhour og Reno, 2019: 2). Avhengig av hvor sterkt dette opprøret utvikler seg til å bli vil det kunne utfordre grunnleggende forståelser av hvordan vi produserer og konsumerer og introdusere en ny forståelse, for eksempel av verdien av å reparere: Martinéz – writing specifically about repair – argues that these practices challenge the 'economic reasoning of accelerated cycles of production-consumption-disposal' through an alternative 'ecology of care' which attributes value to materials and illustrates that 'waste' and 'brokenness' are never final. (Isenhour og Reno, 2019: 3)

Isenhour og Reno tar også opp hvordan en kan behandle spørsmål om reparasjon og ombruk som grunnleggende etiske og ikke bare materielle – som "carework". De viser til begrepet 'mindful consumption'; *which is based on conciousness in thought and behavior about consequences of consumption*" (Isenhour og Reno, 2019: 3) Det er denne bevisstheten de som ønsker å utvikle alternative markeder til den tradisjonelle, kommersielle økonomien, forsøker å knytte an til: *"buyers, sellers, fixers, scavengers, swapper and gifters"*. Dette er aktører som har et ønske om å bidra til sosiale endringer som også kan være gunstige på samfunnsnivå. De står imidlertid overfor en motstander som fenger og fanger oss som moderne konsumenter: *"the dreamlike phantasmic ways in which subject and objects ordinarily relate to each other within consumer capitalism"* (Isenhour og Reno, 2019: 3)

Forfatterne understreker at ombruk og reparasjon aldri er et spørsmål om noe reint materielt. Det handler i vid forstand om en reproduktiv aktivitet. Vi kan ikke betrakte spørsmålet om 'what matter is' og 'what matters to' mennesker som ontologisk skarpt adskilt. For å få fram forbindelsen mellom tingen og forholdet til tingen introduseres begrepet affekt, forestillingen om følelsesmessig tilknytning. Dette gir grunnlag for å problematisere skillet mellom 'bodies and beings' på den ene siden og 'processes and things' på den andre: *What affect does (...) is to suggest a level of relational connection between subjects and objects, so that remaking used up materials also means remaking the self. Person and thing are not ontologically opposed, but following Edensor, hang together through 'different configurations of*

objects, technologies and (human and nonhuman) bodies' that 'come together to form different capacities and experiences of relationality. (Isenhour og Reno, 2019: 3) Med tanke på Webers skille mellom ulike typer rasjonalitet kan en si at reparasjon ikke bare er en formålsrasjonell handling, men potensielt også verdirasjonell. Det som settes i stand er ikke bare tingen, men også vårt forhold til tingen. Den følelsesmessige tilknytningen til ting er også behandlet i artikkelen til Odom, Pierce, Stolterman og Blevins der forfatterne diskuterer spørsmålet om hvorfor vi tar vare på noe og kaster eller skifter ut andre ting. (Odom m.fl. 2009)

Gjenbruk kan ikke reduseres til bare en ny type geskjeft som kan utgjøre et levebrød for noen eller som de fattige må ty til for å overleve. Interessen for sirkulærøkonomi legger grunnlaget for en revurdering av hvordan vi ser på verdier i økonomiske prosesser. I dette ligger det både nye muligheter og potensielle problemer. Et eksempel på et slikt problem kan være "gentrifisering" av gjenbruk, for eksempel at retro-stilen blir moderne og populær, at prisene presses opp og at det skapes et marked som primært henvender seg til en stil- og miljøbevisst (?) middelklasse. Det er klare tendenser til at virksomhet knytta til gjenbruk både på godt og vondt innhentes av kommersielle motiver: *"As the logics of the circular economy place increased value on discards and come to understand how salvage is 'integral to the formalized economies of production and consumption', many fear that the formalization of these processes will only further exclude the marginalized or wrap them more tightly into dependency and capitalist reproduction."* (Isenhour og Reno, 2019: 4)

Skrin laget av risknute av bjørk etter enkel reparasjon.

Hva vil det si at noe virker?

Når oppstår behovet for reparasjon og hvordan er dette knyttet til artefaktens normale livsløp og levetid? John Law og Vicky Singleton har skrevet en interessant refleksjon over dette i artikkelen «Performing Technology's Stories». Utgangspunktet for artikkelen er Ed Constants kommentar til kritikken av ingeniørkunst og naturvitenskapelig kunnskap, basert på sosial konstruktivisme. Mens konstruktivister er opptatt av usikkerheten og feilbarheten i teknologi og kunnskapen om denne, peker Constant på at «*most of the time engineering knowledge works*» (Law og Singleton 2000: 765) Law og Singleton som selv er representanter for en variant av konstruksjonistisk samfunnsvitenskap, peker på at det er behov for å nyansere begrepet om sosial konstruksjonisme og hevder at denne kommer i mange former. SCOT (the social construction of technology) og ANT (actor network theory) er eksempel på to slike tilnærminger i teknologistudier. Sett under ett gir de Constant rett i at sosial konstruktivisme utgjør «a veritable and prolific zoo of theoretical perspectives.» (Law og Singleton 2000: 767)

Law og Singleton peker på at innen nyere teknologistudier har en dreid perspektivet i retning av å vektlegge at tekno-vitenskap ikke er politisk uskyldig, men at den gjør en samfunnsmessig forskjell: «*We take it that to tell technoscience stories is, in some measure or other, to perform technoscience realities.*» (Law og Singleton 2000: 767) Law og Singleton utarbeider dette poenget ved å fortolke teknologi-prosjekter som en form for historiefortelling: *Our argument is that the difference between telling stories and acting realities isn't so large. It's a continuum, not a great divide, which means that our stories aren't simply innocent descriptions. They may make a difference, introduce changes, or, alternatively, bring aid and comfort to the existing performances of technological reality while it could be otherwise. Technologies could be enacted in other ways – imagined and enacted.* (Law og Singleton 2000: 769)

Law og Singleton anerkjenner «fremskrittet» i den forstand at teknovitenskapen i høy grad frambringer teknologi og artefakter som virker. Den er imidlertid ofte basert på forestillinger om at det finnes “*a single technical world filled with single technical objects that work, or don't, in more or less single ways*”. Det er denne nokså uddifferensierte forestillingen Law og Singleton problematiserer ved å stille spørsmål ved hva som gjelder som måter å virke på i omtalen av maskiner og teknologi. For å illustrere at svaret på dette kan være betinget av situasjonen og resultat av sosiale konstruksjoner, bruker forfatterne et eksempel med en gammel traktor, ‘little Dexter’, en Massey Ferguson produsert i England.² Om en slik traktor og lignende

² Dette er en nyere modell av «kult-traktoren» i Norge, ‘Gråtassen’. Den offisielle betegnelsen på denne er Ferguson TE20, som ble produsert i perioden 1946-56. Denne lille unnselige traktoren har gitt opphav til en egen barneunderholdningsindustri, bøker, filmer og bevarte eksemplarer av traktortypen plassert ulike steder rundt i landet der barn gjerne ferdes.

modeller kan en hevde at de kan virke på ulike måter. For å illustrere dette fortelles det om Vickis lille sønn som plutselig forsvinner og gjenfinnes, lykkelig sittende på nevnte, gamle traktor og leiker at han kjører den:

Fordson sometimes breaks down. But our spin on this is a little different. It is to say that the tractor's working is just as noisome – or noisy- as its breakdowns. For something to work takes a work: a performance. In this particular case, all the materials and people

that enter into the scene involving the boy and the tractor are doing work. They are performing. The combination of elements – the skill of the boy, the size of the tractor in relation to the boy, the fact that it is relatively robust, the way the shed door is open, the fact that Vicky can keep an eye on him as he plays – all these elements work together, perform. The tractor is working as a safe child's toy.

The classic way of thinking of performance it to say that people perform surrounded by material props. The new performance approach tries to understand the role of everything in a performance, people and objects alike. Thus, actor-network theory says that humans and nonhumans perform together to produce effects. (Law og Singleton 2000: 770-771)

Law og Singleton argumenterer for at historien om den lille gutten og traktoren synliggjør det arbeid og den anstrengelse som kreves for å få noe i det hele tatt til å virke. I mer konvensjonelle framstillinger av teknologi er det en tendens til å tone ned denne siden ved vår omgang med ting og teknologi, vårt endeløse arbeid med å få teknologi til (å fortsette) å virke. I denne virksomheten inngår både vanlig vedlikehold, større og mindre reparasjoner, omfunksjonering (gjenbruk). Alt dette er aktiviteter som øker tingens livslengde og som realiserer dens ulike potensialer. Dette illustrerer også at teknologers og ingeniørers arbeid potensielt er sammensatt heterogen. Det sosiale, det tekniske og det symbolske er sammenvevd: "Working, in this view, is heterogenous, and the distinction between symbolic and 'commonplace' working at best uncertain." (Law og Singleton 2000: 773)

Ut fra Law og Singletons teknologisyntese forutsetter det å få noe til å virke innsats av ulike personer på ulike steder, et nettverk av ulike ytelser som flettes sammen i mangfoldige og komplekse relasjoner. Effektene av dette, kunnskapsutvikling og teknologi som virker kan være lokalisert ulike steder, men det er også resultat av kontinuerlig innsats av kompetente personer med en lokal forankring. Et godt eksempel på dette er Douglas Harpers studie «Working knowledge» der han tar for seg SAAB-reparatøren Willie og hvordan hans kyndige virksomhet utfoldes og er situert i et lokalsamfunn. (Harper 1987) Harpers studie samsvarer også godt med den måten Law og Singleton oppsummerer sitt teknologisyntese: *It suggest that technologies,*

knowledges, and working may be understood as the effects of materially, socially and conceptually hybrid performances. In these performances different elements assemble together and act in certain ways to produce specific consequences. (Law og Singleton 2000: 774)

Kan ting eldes med stil?

Foran har jeg vist til Odom et al som drøfter hvorfor vi tar vare på enkelte ting og kvitter oss med andre. Dette er et viktig praktisk spørsmål i en tid der en i større grad ønsker at folk skal ombruke, reparere og generelt bidra til å øke tingenes levetid. I forbindelse med «det grønne skiftet» er dette et sentralt mål fordi det vil redusere det avtrykk vi setter i form av unødig produksjon av avfall, energisløsing og overforbruk av natur-ressurser som vi står i fare for å uttømme. Ranscombe et al. følger opp disse spørsmålene ved å undersøke hvilken betydning aldring har for brukeres verdsetting av hverdagsprodukter. (Ranscombe et al. 2022)

Bakgrunnen for undersøkelsen er nettopp undringen over hva som kan bidra til at brukere gir tingene de eier og bruker lengre levetid. Tankegangen er at ting som av en eller annen grunn verdsettes høyere antakelig også tas vare på lengre til tross for, eller *på grunn av*, at det over tid utsettes for slitasje. Det kan verdsettes på grunn av slitasje om denne betraktes, ikke som verdiforringelse, men at tingen oppnår patina. Ranscombe beskriver patina som de spor av bruk som bygger seg opp på en ting (for eksempel ei velbrukt spekefjøl eller et par utvaskede jeans) over tid. En kan legge merke til hvordan (nydelig) patina brukes som salgsargument i brukthandler- og antikvitetsbransjen.

Metoden som benyttes i denne studien er en empirisk undersøkelse av utvalgte brukeres vurdering av ting som over tid er tilført patina som om de var eldet. Tingene som undersøkes er en ordinært designet stol og en mobiltelefon. De materialer som bruks-sporene vises på er henholdsvis kobber og tre. Undersøkelsesdeltakerne foregges fire typer ting, stol i tre, stol i kobber osv. og blir bedt om å vurdere disse på ni trinn i en «aldringsprosess» der de tilføres en stadig tydeligere patina. Ting med patina skal hele tiden vurderes opp mot tilsvarende «kontrollprodukter» som er de samme, men uten spor av bruk eller aldring. For alle disse tilfellene blir deltakerne bedt om å vurdere om de ville kvitte seg med eller beholde tingen.

Utfallet av undersøkelsen var nokså entydig. Spor etter aldring ble ikke verdsatt: “the appearance does influence perceptions but does so negatively” (Ranscombe et al. 2022: 2219) Konklusjonen basert på studien er følgende: *Consumers don't appreciate the aging in everyday products. Returning to the goal to create more enduring products, our findings imply that designers will need to look beyond the presence of pure aesthetic qualities of aging.* (Ranscombe et al. 2022: 2221) Forfatterne beskriver dette funnet som «not as positive as hoped» og forklarer

disse med henvisning til at (for)brukere «*are predisposed to discard everyday products despite aesthetic qualities*» (Ranscombe et al. 2022:2221)

Artikkelforfatterne diskuterer (de nedslående) funnene i lys av noen begrensninger ved studien. De argumenterer for at det ville vært interessant å undersøke et større spekter av produkter, kanskje også materialer. I tillegg erkjenner de at det er en åpenbar svakhet at produktenes estetikk i undersøkelsen ble vurdert helt abstrakt med referanse til bilder av ting og ikke knyttet til konkrete brukshistorier.

Det er vanskelig å se at undersøkelsen til Ranscombe et al. «beviser» at oppnådd patina på ting vil ha liten eller ingen betydning for om brukere ønsker å kvitte seg med eller ta vare på disse. I undersøkelsen studerer en reint estetiske vurderinger av representasjoner av ting (bilder) helt løsrevet fra de sammenhenger der folk vurderer artefakter som de har anskaffet, arvet, fått og sjøl brukt over tid. Det som bedømmes er kontekstløse gjenstander, mens tingene vi har omgang med inngår i personlige erfaringer og historier som sier noe om denne bestemte tingen, dens bruk og ervervede slitasje.

Ting som det er knyttet historier til eller som det kan fortelles om, har gjerne det som kalles *affeksjonsverdi*, det er knyttet følelser til å ta vare på, betrakte og bruke slike ting. Slik kan det for eksempel være med kaffeservicet noen har arvet fra bestemor, ikke fordi det er veldig eksklusivt eller kostbart, men fordi det lager et bånd og vekker minner. Et slik bånd vil eksistere også etter at personen en fikk tingen av ikke lenger lever, ja kanskje særlig da.

En annen faktor som øker verdien - både den følelsesmessige og pengeverdien av en gjenstand og gjør at folk vil ønske å ta vare på den er det som omtales som *proveniens*. Begrepet brukes innen biologien om planters opprinnelse og avstamning, men benyttes også blant annet innenfor museumsverdenen. En gammel gjenstand blir langt mer interessant om en kan datere den, si noe om hvor i landet eller verden den kommer fra og hvem som har eid den. Det finnes en rekke eksempler på at ting som omsettes på brukt- eller antikvitetsmarkeder øker dramatisk i pengeverdi om en med sikkerhet kan si at denne tingen har vært eid og brukt av en berømthet, litt uavhengig av om denne fortsatt lever eller ikke.

Bildet til venstre viser pipehodet til en gammel langpipe. Den er vakkert håndskåret av en knute i bjørketre og har lokk og beslag av sølv. For folk som har sans for den slags er det en fin og forseggjort gjenstand. Den viser mange og tydelige spor etter bruk og slitasje og vi kan trygt si at den har en imponerende patina. Jeg valgte å anskaffe den primært som et uttrykk for avansert og godt utført håndverk og for den flotte patinaen. Ut over det har jeg verken interessante historier om eller noen følelsesmessig tilknytning til tingen.

Det er en stor utfordring knyttet til å forsterke brukeres estetiske og følelsesmessige tilknytning til moderne elektroniske og digitale dingser. Det er viktigere at tingen virker slik den skal, ikke om den oppleves estetisk tiltalende eller vekker følelser som gjenstand betraktet. Den mest nærliggende veien å gå i design for å øke tingenes varighet er å forsterke den etiske ansvarlighet knyttet til produkter en primært anskaffer i kraft av en oppgradert og -datert funksjonalitet.

Veier til en mer rettferdig og bærekraftig produksjon av it-dingser

Sigrid Kannengiesser fokuserer i artikkelen *'Engaging with and reflecting on the materiality of digital media technologies: Repair and fair production'* (2020), i likhet med Ranscombe et al., på betydningen av IT-dingser (digital media technologies) sin materialitet. Hennes innfallsvinkel er imidlertid forsøk på kritisk refleksjon og utviklingen av nye praksiser når det gjelder hvordan vi anskaffer, skifter og vedlikeholder/reparerer personlig IT-teknologi. Hun baserer artikkelen på to kvalitative case-studier, en i fikseverksteder (Repair Cafés) og en knyttet til den nederlandske mobilprodusenten av Fairphone. Kannengiesser argumenterer for at disse casene er inngår i en større bevegelse der måten vi produserer og bruker IT-artefakter på utsettes for kritisk refleksjon og forsøk på utvikling av alternativer: *(people) engage with the materiality of the apparatuses in order to change not only the technologies but also society as a whole by contributing to sustainability and the «good life».* (Kannengiesser 2020: 123)

Forfatteren knytter funnene i undersøkelsen til fire undertemaer: Kritikk, utvikling av alternativer, forståelse og utdanning. Jeg skal kort sammenfatte hva hun skriver om disse temaene:

Når det gjelder kritikk skriver Kannengiesser at deltakerne "show a great awareness of the harmful production processes of media technologies, in which people and the environment are exploited" (Kannengiesser 2020: 129) Blant bekymringene er det faktum at tilgangen på de råvarer som inngår i produksjonen av for eksempel smarttelefoner er begrenset og at utvinningen av disse råvarene skjer på en måte som er svært lite bærekraftig. Det rettes også kritikk mot mangelfull resirkulering av materialer og hvordan en håndterer den enorme avfallsproduksjonen knyttet til disse produktene. Selv om graden av ideologisk refleksjon varierer kan disse prosjektene delvis betraktes som *"a criticism of capitalism insofar as some of the actors try to break out of the capitalist ideology of consumption and the dominance of global corporations"* (Kannengiesser 2020: 130)

En måte å forsøke å omsette kritikken i alternative praksiser er å initiere reparasjonsvirksomhet. På fikseverkstedene repareres ødelagt elektronikk, særlig smarttelefoner. Dette er dels en spesialisert praktisk virksomhet, men med et mer omfattende mål der reparasjon for å øke produkters levetid er en del av en større kulturell bevisstgjøring. En representant for en «Repair Café» uttrykker dette slik:

“We need to have a cultural change, through which it becomes cool again and socially acceptable to walk around with technologies which have signs of use and patina, where the display has scratches or fractures and one says: This is my good old device, I stand by this, this is my trademark.”

På fikse-verkstedene foregår det undersøkelser (forskning) om IT-dingers konstruksjon og materielle kvaliteter. Dette er meget avanserte produkter sammensatt av en rekke elementer og ulike materialer. Deltakerne er dedikerte når det gjelder å forstå den tekniske sammensetning og virkemåte: *“They want to understand how the devices they use every day actually work, and they want to know the reasons for a specific malfunctioning and how this they might be repaired.”* (Kannengiesser 2020: 132). Ønsket om å forstå disse artefaktene bedre har også en større politisk rekkevidde: *“Only when people understand where their media technology come from and where they go when they are disposed of, can they become politically mature consumers.”* (Kannengiesser 2020: 133)

Et personlig mål og en mer omfattende politisk ambisjon for disse prosjektene er det Kannengiesser kaller ‘education’: *“They want people to engage with their objects, to understand their devices, and to learn how to repair them.”* (Kannengiesser 2020:133) Samtidig erkjenner deltakerne at ønsket om å gjøre denne kunnskapen mer allment tilgjengelig representerer en stor utfordring. Det å reparere smarttelefoner eller nettbrett krever avansert ekspertise, sterkt engasjement og forutsetter at en bruker tid og energi både å sette seg inn i og utføre. I en del tilfeller har disse produktene en materiell og teknisk konstruksjon som krever spesialverktøy som i praksis gjør disse ikke-reparerbare. Introduksjonen av Fairphone var motivert av et ønske om å tilby et mer rettferdig og reparerbart produkt, men var også tenkt som ledd i et bredere opplærings- og opplysningsprosjekt.

Historien om Fairphone er et viktig «utbruddsforsøk» - en introduksjon av nye løsninger av potensielt stor rekkevidde. Men det er også en fortelling om hvor krevende det er å introdusere noe radikalt nytt i produksjonen av IT-utstyr. På et tidspunkt forlot produsenten av Fairphone løftet om å levere reservedeler til de eldste modellene av telefonen. De er også åpne på at «Fairphone is not really fair» og at *“100% fair phone is in fact unachievable”*. (Kannengiesser 2020:134) I gjennomføringen av sin undersøkelse registrerte Kannengiesser at det var svært vanskelig å oppdrive eiere av Fairphone som ikke var akademikere. Dette kan være en indikasjon på at det er en stor utfordring å vinne fram med dette konseptet til en større og mer differensiert brukergruppe.

Prosjekter som det Kannengiesser er konfrontert med store utfordringer og representerer vanskelige dilemmaer. Et slikt dilemma handler om å spenningen mellom sterk involvering i og kritisk distanse til IT-teknologi: *“...many of those people who repair their media devices have a big media repertoire (...), meaning that they own a lot of media technologies, and buy innovations frequently – which may conflict with their ambitions regarding sustainability. Not buying any media technologies would be the most sustainable way.”* (Kannengiesser 2020: 134) Dette er også

bakgrunnen for følgende hjertesukk fra en representant for et fikseverksted: “*One mustn’t think about these production processes because if one does, one would not buy electronic devices anymore.*” (Kannengiesser 2020:134)

Sammenfatning

I dette notatet har jeg ikke hatt ambisjoner om å gi et dekkende oversiktsbilde over temaet reparasjon og gjenbruk. I stedet har jeg støttet meg til fire hoved-referanser. Den første dreier seg om en bred refleksjon rundt hvordan en kan forstå gjenbruk og reparasjon som en kompleks virksomhet. Denne kan begrunnes på ulike måter og står i et spenningsfylt forhold til den dominerende formen for vareproduksjon og konsumpsjon: Det rastløse (ureflekterte?) og gjennomkommersialiserte forbrukssamfunnet. Den andre referansen dreier seg om å utdype forestillinger om hva det vil si at teknologi virker; presentere noen motforestillinger og alternative innfallsvinkler til hvordan dette kan forstås og hvordan det utfoldes i praksis.

De to siste referansene handler begge om undersøkelser knytta til digitale dingers materialitet, det første om et avgrenset forsøk knytta til betydningen av materialers aldring og hvordan dette påvirker villigheten til å ta vare på tingen. Bidraget som presenteres til slutt i notatet tar for seg to konsepter knytta til å utvikle et mer reflektert forhold til den meget problematiske produksjonen av IT-materiell slik denne foregår i dag. Hva kan en gjøre med det faktum at denne i så mange henseende strider mot sentrale bærekraftsmål?

Kannengiessers studie viser at det er en betydelig opposisjon og økende kritisk bevissthet forbundet med den intense omgang med personlige IT-artefakter og dennes betydelig skyggesider. Ranscombe et al. tok for seg en nokså konkret ide om hva som kan øke folks tilknytning til sine ymse IT-ting knytta til estetiske vurderinger, inspirert av Odom et al. Kannengiesser behandler de etiske utfordringer knytta til en sunnere IT-industri, hvordan nye bevissthetsformer er i ferd med å utvikle seg, men også de betydelige vanskeligheter dette representerer.

Sett under ett utgjør alle de fire bidragene en kritisk refleksjon over sentrale sider ved den moderne, allestedsnærværende og digitaliserte infrastruktur. De representerer en problematisering, ikke av *ønskeligheten* av å få til grunnleggende endringer i den økonomien, politikken og kulturen som omgir varesirkulasjonen forbundet med IT-produkter, men av *mulighetene* til å realisere omfattende og dyptgripende endringer. Selv om dette er svære spørsmål av global rekkevidde, viser også de fire artiklene, at for å forstå det store i det små, må en omvendt også skjønne betydningen av småtteriet i det store. Folk lever i en verden av situerte fenomener der bevissthetsformer og levemåter er konkret forankret i særskilte liv slik de utfoldes fra dag til dag.

Referanser

- Harper, D. (1987). *Working Knowledge. Skill and Community in a Small Shop*. The University of Chicago Press. Chicago
- Isendour, C. & Reno, J. (2019). On materiality and meaning: Ethnographic Engagements with Reuse, Repair & Care, i *Worldwide Waste: Journal of Interdisciplinary Studies* 2(1): 1, 1-8
- Kannengiesser, S. (2020): Engaging with and reflecting on the materiality of digital media technologies: Repair and fair production, i *New media and society*, Vol. 22(1) 123-139
- Latour, B. alias Johnson J. (1988). Mixing Humans and Nonhumans Together: The Sociology of a Door-Closer, i *Social Problems* Vol. 35, No.3. Special Issue: The Sociology of Science and Technology s. 298-310. Oxford University Press
- Law, J & Singleton, V. (2000). Performing Technology's Stories. On Social Constructivism, Performance and Performativity, i *Technology and Culture*, vol. 41, s. 765-775
- Odom, W, Pierce, J, Stolterman, E. & Blevins E. (2009): Understanding Why We Preserve Some Things and Discard Others in the Context of Interaction Design, CHI 2009, April 4-9. Boston
- Ranscombe, C., Blijevens, J. og Thurgood, C. (2022) Old and Appreciated: Exploring the Influence of Material Ageing on the Aesthetic Appreciation of Everyday Products. International Design Conference - Design 2022